

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การประเมินความต้องการจำเป็น (needs assessment) เป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น อันเป็นขั้นตอนแรกของการประเมินก่อนเริ่มดำเนินงานตามโครงการ เพื่อจะได้สนองตอบและสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ แนวคิดของการประเมินความต้องการจำเป็นเป็นการหาความแตกต่าง (discrepancy หรือ gap) ระหว่างสภาพปัจจุบัน (what is) กับสภาพที่มุ่งหวัง (what should be) (Kaufman and English, 1979; Witkin and Altschuld, 1995; Gilmore and Campbell, 1996) ความแตกต่างที่เกิดขึ้นจะบอกถึงสภาพปัญหาที่มีอยู่ เป็นการสะท้อนให้เห็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไข อันจะนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายและตัดสินใจเลือกทางแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป การค้นพบภายหลังว่าจุดมุ่งหมายของโครงการนั้นจริง ๆ แล้วไม่ตรงกับความต้องการจึงเป็นการสูญเปล่าทั้งเวลาและทรัพยากร เพราะผลที่ได้ไม่สามารถนำไปใช้ในการปรับปรุงแก้ปัญหาให้ดีขึ้นได้ (สุวิมล ว่องวาณิช, 2531, 2538) ดังนั้นปัจจุบันนี้ การประเมินความต้องการจำเป็นจึงได้รับความสนใจมาก เพราะเป็นกระบวนการที่ช่วยระบุปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขและเป็นการให้เหตุผลชี้แนะสำหรับการเริ่มต้นดำเนินงานและพัฒนาโครงการต่อไป (Gilmore and Campbell, 1996)

Witkin และ Altschuld (1995) ได้เสนอเทคนิคในการประเมินความต้องการจำเป็นไว้หลายเทคนิคด้วยกัน คือ (1) การสำรวจ (need survey) เช่น การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการใช้เทคนิคเหตุการณ์วิกฤต (critical incident technique) (2) เทคนิคที่ใช้กระบวนการกลุ่ม (group process) เช่น อาศรมความคิดของชุมชน (community forum) เทคนิคกลุ่มสมมติ (nominal group technique) เทคนิคการสนทนากลุ่ม (focus group technique) และเทคนิคการระดมความคิด (brainstorming technique) (3) เทคนิคการสำรวจเฉพาะและเทคนิคกระบวนการกลุ่ม (specialized survey and group technique) เช่น เดคัม (DACUM) การสำรวจแบบเดลฟายทางไปรษณีย์ (mailed delphi survey) เทคนิคเดลฟาย (delphi technique) กระบวนการเดลฟายแบบปรับปรุง (modified delphi process) กลุ่มอิเล็กทรอนิกส์ (electronic groups) และการสร้างแผนที่มโนทัศน์ (concept mapping) (4) เทคนิคเชิงอนาคต (future technique) เช่น การฉายภาพอนาคต (scenarios)

การวิเคราะห์ผลกระทบไขว้ (cross-impact analysis) วงล้ออนาคต (future wheels) และการวิเคราะห์แนวโน้ม (trend analysis) (5) เทคนิคการวิเคราะห์เชิงสาเหตุ (causal analysis) เช่น การวิเคราะห์แผนภูมิแบบก้างปลา (fishboning) การวิเคราะห์สาเหตุและผลที่ตามมา (cause and consequence analysis) และการวิเคราะห์แบบพอลท์ทรี (fault tree analysis) แต่ละเทคนิคต่างมีข้อดีและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน การที่จะเลือกใช้เทคนิคใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับเวลา ค่าใช้จ่ายในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประเด็นที่ทำการศึกษา ลักษณะและขนาดของกลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมการประเมินความต้องการจำเป็น (Witkin and Altschuld, 1995; สุวิมล ว่องวานิช, 2531)

สำหรับเทคนิคที่มีผู้นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในการการประเมินความต้องการจำเป็นส่วนใหญ่เป็นวิธีแบบสำรวจ โดยเฉพาะการใช้แบบสอบถาม (Witkin and Altschuld, 1995) เนื่องจากเป็นวิธีที่ง่ายและสะดวก สามารถใช้กับกลุ่มตัวอย่างทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ได้ ค่าใช้จ่ายน้อยกว่าวิธีอื่น ๆ ข้อมูลที่ได้สามารถเป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรเป้าหมาย การเก็บรวบรวมข้อมูลทำได้ในระยะเวลาที่สั้น และสามารถวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคทางคอมพิวเตอร์มาช่วยได้ (Witkin and Altschuld, 1995; Soriano, 1995) ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา พบว่านอกจากการสำรวจแล้วมีผู้ประเมินได้นำเทคนิคกระบวนการกลุ่มมาใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินความต้องการจำเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะการใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (focus group technique) (Skinner and others, 1995; Landis and others, 1995; Lanser, 1996; Pope, 1996; Andrew, 1997; McCormick and others, 1997; Watts and others, 1997; Emerson and Maddox, 1997; Gallagher, 1997; Hansen, 1997)

การสนทนากลุ่มเป็นวิธีการที่มีความเป็นธรรมชาติมากกว่าการสำรวจ (Morgan, 1993) และเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมและผู้ดำเนินการมีปฏิสัมพันธ์โดยการเผชิญหน้ากัน (face-to-face interaction) ขั้นตอนการดำเนินการมีความยืดหยุ่นสูงและเป็นบรรยากาศที่สร้างสรรค์ (Gilmore and Campbell, 1996) การมีปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มทำให้เกิดพลวัตรของกลุ่ม (group dynamic) เพื่อไปกระตุ้นความคิดเห็นทั้งของตนเองและผู้อื่นออกมาอย่างเปิดเผยและจริงใจในขณะดำเนินการ ผู้เข้าร่วมสนทนามีโอกาสนำเสนอและส่งเสริมความคิดเห็นของตนเองมากกว่าวิธีการใช้แบบสอบถาม ทำให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดลึกซึ้ง (Witkin and Altschuld, 1995; สุงามค์ จันทวานิช, 2540; โยชิน แสงวดี, 2530; อุดม พรหมแก้วงาม, 2530) กลุ่มมีโอกาสพูดคุยสนทนาซักถาม ถกประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน ได้เรียนรู้แง่มุมของคนในกลุ่มด้วยกัน เกิดภาวะการร่วมรู้สึกกับรู้ รับประเด็นต่าง ๆ ร่วมกัน (นিকা ชูโต, 2540) ทำให้สามารถแสดงออกถึงความรู้สึกและความสนใจในการทำความเข้าใจและร่วมกันพิจารณาความคิดเห็นและมุมมองของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ในกระบวนการกลุ่มอีกด้วย

Watts และคณะ (1997) ได้ใช้เทคนิคการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการประเมินความต้องการจำเป็นด้านการส่งเสริมสุขภาพและการศึกษาของชุมชนโดยมีผู้เข้าร่วมสนทนาที่เป็นตัวแทนในหลายกลุ่มอาชีพและอายุ แล้วทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการจัดสนทนากลุ่มกับกลุ่มคนที่ไม่ใช่เป้าหมายของโครงการ พบว่าข้อมูลที่ได้มานั้นมีประโยชน์ต่อการวางแผนและการพัฒนาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ Grant และคณะ (1995) ยังได้ใช้เทคนิคการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการประเมินความต้องการจำเป็นของผู้พักอาศัยด้านสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในหอพัก ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็น ความรู้สึก ความผูกพัน และความคับข้องใจ การดำเนินการวิจัยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสนทนามีการอภิปรายร่วมกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เจาะลึกและเปิดเผยข้อเท็จจริง ผลจากการวิจัยพบว่าเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้เวลาสั้น คณะทำงานได้ทราบผลจากการจัดสนทนากลุ่มทันที เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและสนทนาอย่างเผชิญหน้ากัน ได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจน

นอกจากนี้มีการพัฒนาเทคนิคเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินความต้องการจำเป็นอย่างกว้างขวาง โดยการนำเทคนิคต่าง ๆ มาผสมผสานกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความลึกซึ้ง และตรงกับความต้องการจำเป็นที่แท้จริงมากที่สุด เช่น การใช้เทคนิคกลุ่มสมมติร่วมกับเทคนิควิเคราะห์สาเหตุแบบพอลท์รี (Witkin and Altschuld, 1995) หรือจากงานวิจัยของอมรรัตน์ คำแดง (2539) ที่ประเมินความต้องการจำเป็นด้วยวิธีการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม โดยนำเอาเทคนิคกระบวนการให้น้ำหนักรายคู่ใช้ร่วมกับเทคนิคการวิเคราะห์สาเหตุแบบพอลท์รี จากงานวิจัยของ Grunbaum และคณะ (1995) ได้ใช้กระบวนการผสมหลายแบบเพื่อประเมินความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับโปรแกรมสุขภาพในโรงเรียน เช่น การสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เอกสาร ผลการประเมินพบว่าข้อมูลที่ได้มีรายละเอียดครบถ้วนทุกมิติ สามารถนำความต้องการจำเป็นมาจัดเรียงลำดับความสำคัญ และใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจในการวางแผนงานได้

Witkin และ Altschuld (1995) ได้กล่าวว่าการประเมินความต้องการจำเป็นที่ประสบความสำเร็จ ผู้ประเมินต้องคำนึงถึงคุณค่าและความจำเป็นที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ต้องเลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่มีความเหมาะสมโดยให้ความสำคัญกับผู้ที่เป็นเจ้าของความต้องการจำเป็น ระลึกอยู่เสมอว่าการประเมินความต้องการจำเป็นคือกระบวนการแบบมีส่วนร่วม (participatory process) และเป็นกระบวนการตัดสินใจ (decision-making process) ที่ต้องเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องที่มีส่วนได้ส่วนเสียหรือเจ้าของความต้องการจำเป็นมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ร่วมกันวิเคราะห์สภาวะการณ์ปัจจุบันว่ามีความต้องการจำเป็นในเรื่องใดบ้าง แล้วจึงนำเสนอความต้องการจำเป็นและวางแผนดำเนินงานเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่การออกแบบการประเมิน การประเมินความต้องการจำเป็น การรวบรวมและประมวลข้อมูล และใช้ข้อมูลที่ได้จากการประเมิน ซึ่งวิธีการดังกล่าวเป็นรูปแบบของการ

ประเมินความต้องการจำเป็นแบบมีส่วนร่วม (participatory needs assessment) ทำให้ได้ความต้องการจำเป็นที่ละเอียดลึกซึ้ง เป็นความต้องการจำเป็นที่แท้จริงมากที่สุด และทุกคนได้มีส่วนร่วมในการประเมินอย่างเต็มที่

แนวคิดสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผู้นำมาใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็น คือ การใช้กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจแก่เจ้าของความต้องการจำเป็น (Robinson, 1991; Israel, 1993; Simonson and others, 1993; Olivier and others, 1995; Cook, 1997) ซึ่งเป็นลักษณะการประเมินที่ต้องอาศัยความร่วมมือและบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตย บุคคลที่เป็นผู้เข้าร่วมในการประเมินจะเป็นผู้ได้รับการเสริมพลังอำนาจและเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเอง มีอิสระในความคิดและการปฏิบัติตามความสามารถที่แท้จริงของตนเอง โดยมีผู้ประเมินซึ่งมีฐานะเป็นบุคคลภายนอกคอยให้คำแนะนำ ฝึกฝนอบรม สนับสนุน และอำนวยความสะดวก ทำให้ผู้เข้าร่วมมีความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจน เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถประเมินสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง และสามารถปรับปรุงแผนงานของตนโดยใช้รูปแบบการประเมินตนเอง (Fetterman, 1996) จากงานวิจัยของ Iutovich (1993) ที่นำแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจมาใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็น พบว่าสามารถประเมินความต้องการจำเป็นได้ครบทุกวงจร บุคคลที่เป็นเจ้าของความต้องการจำเป็นมีส่วนร่วมในขั้นตอนการประเมินและเกิดความพอใจในกระบวนการประเมิน เพราะสามารถรับรู้และตระหนักถึงปัญหาที่ต้องแก้ไข และสามารถนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์เพื่อการวางแผนปฏิบัติงานได้ง่าย และงานวิจัยในโครงการป้องกันอันตรายที่เกิดจากการใช้สารแอลกอฮอล์ (The Alcohol Abuse Prevention Program: ASAP) ได้ใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ โดยส่งเสริมนักเรียนมัธยมศึกษา ร่วมกันเรียนรู้ปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดจากการใช้สารแอลกอฮอล์จากแหล่งต่าง ๆ ในชุมชน คุณค่าจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจะส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดองค์ความรู้ทางสังคม การซักถามโดยการตั้งประเด็นคำถามกับบุคคลในชุมชนและการสนทนากลุ่มก่อให้เกิดการคิดวิเคราะห์ถึงสาเหตุหลักของปัญหา อันก่อให้เกิดแนวปฏิบัติที่สร้างสรรค์เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (อ้างถึงใน Wallerstein and Berstein, 1988)

จากแนวคิดของการประเมินความต้องการจำเป็นแบบมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น เทคนิคเสียงจากภาพ (photovoice) ได้ถูกพัฒนาขึ้นโดย Wang และ Burris เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินความต้องการจำเป็น มีการเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีส่วนร่วมในการประเมินความต้องการจำเป็นตามการรับรู้ของตนเอง (perceived needs) เป็นการประเมินที่อาศัยการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ต้องใช้ความร่วมมือจากบุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน ผู้ประเมินจะร่วมกันกำหนดปัญหาและหาแนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ข้อมูลที่ได้จะเป็นสิ่งที่ทุกคนร่วมกันรับรู้และใช้ประโยชน์ และในขั้นตอนของเทคนิคเสียงจากภาพ ผู้ประเมินสามารถนำเสนอความคิดเห็น ระบุความต้องการ และแสดงทัศนะเกี่ยวกับสภาพปัญหาหรือความ

ต้องการจำเป็นด้วยเทคนิคทางภาพถ่าย (photographic technique) เป็นการนำภาพถ่ายที่สะท้อนถึงความต้องการจำเป็นตามการรับรู้ของตนเองบันทึกมานำเสนอในการสนทนาและอภิปรายกลุ่ม ซึ่งถือว่าการใช้ภาพถ่ายจะเป็นสื่อในการกระตุ้นและส่งเสริมความคิดของผู้เข้าร่วมสนทนาให้รับรู้และตระหนักถึงปัญหาได้อย่างชัดเจน (Wang and Burris, 1994,1997; Wang and others, 1996; 1998)

Wang และ Burris พัฒนาเทคนิคเสียงจากภาพโดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจของ Freire ที่กล่าวว่าบุคคลควรมีความเป็นอิสระและสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง รู้จักสร้างความรู้ รับผิดชอบด้วยกันโดยให้บุคคลเรียนรู้ร่วมกันในการสร้างสรรค์องค์ความรู้โดยผ่านการสนทนากลุ่ม ร่วมกันคิดวิเคราะห์วิจารณ์จากประเด็นปัญหาต่าง ๆ และระบุสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น โดยให้ผู้ประเมินเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมิน และนำภาพถ่ายซึ่งถือว่าเป็นอุปกรณ์ในการเสริมสร้างการสนทนากลุ่มที่เรียกว่า "รหัส" (code หรือ codifications) มาช่วยในการนำเสนอปัญหา ความจริงของสังคม และสนับสนุนให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากภาพถ่าย (Wallerstein and Bernstein, 1988; Wang and Burris, 1994; 1997) และจากการวิจัยของ Freire (อ้างถึงใน Rudd and Comings, 1994) ได้นำวัสดุในการเรียนรู้ ประกอบด้วยชุดของภาพถ่ายที่มีรูปแบบคล้ายหนังสือการ์ตูนมาเป็นสื่อที่ส่งเสริม สะท้อนความคิด และความเป็นจริงของบุคคลในการสนทนากลุ่ม เป็นการสนับสนุนกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ผู้เข้าร่วมสนทนาเพื่อให้สามารถกำหนดเนื้อหาและผลลัพธ์ในการเรียนรู้ของตนเองได้ Freire เรียกว่าชุดการเรียนรู้เหล่านี้ว่า "photonovels" หรือ "fotonovellas" ซึ่งจะเห็นได้ว่าการใช้ภาพถ่ายหรือรูปภาพมาเป็นสื่อจะทำให้บุคคลได้ข้อมูลเชิงบรรยายที่เด่นชัด ภาพถ่ายสามารถนำเสนอมุมมอง และข้อคิดเห็นที่สำคัญ รวมทั้งความรู้สึกที่เกิดขึ้น ข้อมูลที่ได้จะมีความเป็นจริง (Bogdan and Biklen, 1992) นอกจากนี้จากการวิจัยของเซวงศักดิ์ จันทรขมภู (2524) ดวงพร เลาทกุล (2528) พบว่าถ้ามีการให้เวลาที่มากพอ การใช้สิ่งเร้าที่เป็นรูปภาพจะช่วยระลึกความทรงจำ และช่วยให้บุคคลมีข้อมูลหรือสิ่งชี้แนะในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้นอีกด้วย

Wang และ Burris (1997) ได้ทดลองนำเทคนิคเสียงจากภาพใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินความต้องการจำเป็นด้านสุขภาพและความเป็นอยู่ของผู้หญิงชนบทในประเทศจีน ภายใต้กองทุนสนับสนุนโครงการพัฒนาและส่งเสริมสุขภาพอนามัยของผู้หญิงในเมืองยูนนาน (Ford Foundation Supported Yunnan Women's Reproductive Health and Development Program: YWRHDP) ผลการประเมินพบว่าผู้เข้าร่วมได้มีส่วนร่วมในการประเมินอย่างเต็มที่ เทคนิคดังกล่าวสะท้อนปัญหาและความต้องการจำเป็นตามการรับรู้ของตนเองได้อย่างชัดเจน และในช่วงของการอภิปรายกลุ่ม พบว่าภาพถ่ายเป็นสื่อในการสะท้อนปัญหาได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้จากการศึกษาของ Wang (1998) ยังพบว่าเทคนิคเสียงจากภาพช่วย

ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการประเมินมีความกระตือรือร้นในการนำเสนอปัญหา และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ตามความรู้สึกของตนเอง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าทั้งการสนทนากลุ่มและเสียงจากภาพเป็นเทคนิคที่มีความเหมาะสมในการใช้เป็นเครื่องมือเพื่อทำการประเมินความต้องการจำเป็น เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือและการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีการเปิดโอกาสให้บุคคลร่วมกันระบุ นำเสนอและสะท้อนปัญหาหรือความต้องการจำเป็นโดยใช้รูปแบบของกระบวนการกลุ่ม การมีปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มทำให้บุคคลสามารถสะท้อนและส่งเสริมความคิดเห็นของตนเองออกมาอย่างเต็มที่ ทำให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดลึกซึ้งต่างกันแต่เพียงเสียงจากภาพเป็นเทคนิคที่ใช้ภาพถ่ายเป็นตัวกระตุ้นความคิดของกลุ่มในการอภิปรายด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดคำถามวิจัยที่น่าสนใจ คือ

1. ความต้องการจำเป็นที่ได้จากการประเมินด้วยเทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่มมีความสอดคล้องกันมากน้อยเพียงใด และให้ข้อมูลที่มีความละเอียดลึกซึ้งเหมือนหรือต่างกันอย่างไร
2. หลังจากมีการเสริมสร้างพลังอำนาจให้มีการใช้เทคนิคทั้งสองแบบในการประเมินความต้องการจำเป็น กลุ่มผู้เข้าร่วมมีคุณลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ อย่างไร
3. ผู้เข้าร่วมในกิจกรรมการประเมินมีความคิดเห็นต่อผลของการใช้เทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่มในการใช้เป็นเครื่องมือประเมินความต้องการจำเป็นในด้านความยากง่ายในการปฏิบัติ ความพึงพอใจ และความเหมาะสมของเทคนิคอย่างไร

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเทคนิคเสียงจากภาพ (Wang and Burris, 1994, 1997; Wang and others, 1996; Wang, 1998; Wang and others, 1998) พบว่า ประเด็นที่มีความเหมาะสมในการนำเทคนิคเสียงจากภาพไปใช้เป็นเครื่องมือเพื่อประเมินความต้องการจำเป็นนั้น ควรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคล ซึ่งบุคคลจะเข้าไปเกี่ยวข้องและมีส่วนได้ส่วนเสียกับประเด็นเหล่านั้นโดยตรง เช่น ด้านสภาพแวดล้อม ด้านสุขภาพความเป็นอยู่ และผู้มีส่วนร่วมในการประเมินความต้องการจำเป็นที่มีความเหมาะสมสำหรับใช้เทคนิคเสียงจากภาพเป็นเครื่องมือประเมินนั้นควรเป็นบุคคลที่มีข้อจำกัดด้านความสามารถในการอ่านหรือเขียน เช่น ชาวบ้านที่มีการศึกษาต่ำ หรือ เด็ก เพราะบุคคลเหล่านี้มีข้อจำกัดเกี่ยวกับการนำเสนอหรือสะท้อนความต้องการจำเป็นตามความคิดของตนเองออกมา

ในการศึกษาความต้องการจำเป็นที่ผ่านมาโดยเฉพาะในกลุ่มเด็ก เช่น นักเรียน มักจะใช้แบบสอบถามที่ดำเนินการโดยตัวผู้วิจัยเอง ซึ่งจริง ๆ แล้วน่าจะมีการทดลองให้เด็กดำเนินการด้วยตนเอง โดยเฉพาะเด็กเล็ก ๆ ที่อาจจะมึนข้อจำกัดในการสื่อสาร การแสดงความคิดเห็น เพราะตัวเด็กเองจะได้แสดงออกถึง

ความรู้สึก ความคิดเห็นและความต้องการจำเป็นที่แท้จริงของตนเองออกมา มิใช่เกิดจากผู้วิจัยเป็นผู้จัดการหรือดำเนินการตามความต้องการของตนเอง อีกทั้งการให้เด็กได้แสดงออก มีอิสระในความคิด และมีส่วนร่วมในการทำงาน เป็นการพัฒนาและส่งเสริมเด็กให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนั้นในการศึกษาค้นคว้าวิจัยจึงนำเทคนิคการประเมินความต้องการจำเป็นที่เหมาะสมกับกลุ่มเด็กนักเรียน ซึ่งเป็นกระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วม และเปิดโอกาสให้เด็กได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นของตนเองโดยอิสระ คือ เทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่มมาใช้ศึกษาความต้องการจำเป็นโดยให้นักเรียนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการประเมิน และเพื่อให้ประเด็นการวิจัยมีความเหมาะสมกับการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงกำหนดประเด็นเนื้อหาคือความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมโรงเรียน เนื่องจากนักเรียนเป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นปัญหาดังกล่าว ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับความรู้สึกนึกคิดของนักเรียน และจากการวิจัยของสุรวิรัตน์ หมั่นขยันจิต (2536) พบว่านักเรียนอยากมีส่วนร่วมในกิจกรรมตามโครงการส่งเสริมสภาพแวดล้อมเพื่อแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้นอีกด้วย และทำการเปรียบเทียบเทียบลักษณะของความต้องการจำเป็นและผลจากการใช้เทคนิคจากเทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่ม เพื่อทราบถึงจุดเด่นจุดด้อยในแต่ละเทคนิค ซึ่งจะมีประโยชน์ในการเลือกใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินความต้องการจำเป็นต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อประเมินความต้องการจำเป็นแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นด้านสภาพแวดล้อมโรงเรียนตามการรับรู้ของนักเรียน โดยใช้เทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่ม
2. เพื่อเปรียบเทียบลักษณะความต้องการจำเป็นระหว่างการใช้เทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่ม โดยมีประเด็นที่ศึกษาดังต่อไปนี้
  - 2.1 ความสอดคล้องของความต้องการจำเป็น
  - 2.2 ลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น
3. เพื่อเปรียบเทียบผลของการใช้เทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่มในประเด็นต่อไปนี้
  - 3.1 คุณลักษณะของผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมหลังจากมีการเสริมสร้างพลังอำนาจให้มีการใช้เทคนิคทั้งสองแบบในการประเมินความต้องการจำเป็น
  - 3.2 ความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีต่อการใช้เทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่มในการประเมินความต้องการจำเป็นในด้านความยากง่ายในการปฏิบัติ ความพึงพอใจ และความเหมาะสมของเทคนิค

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการเปรียบเทียบความต้องการจำเป็นที่ได้จากการประเมินด้วยเทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่ม โดยใช้ประเด็นเนื้อหาเรื่องความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมโรงเรียน ประกอบด้วยความต้องการจำเป็นด้านกายภาพ ความต้องการจำเป็นด้านวิชาการ และความต้องการจำเป็นด้านการบริหารและการจัดการ (กรมสามัญศึกษา, 2532) ซึ่งเป็นสภาวะปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ พัฒนาการ และความเป็นอยู่ของนักเรียนในโรงเรียนตามการรับรู้ของนักเรียน โดยมีผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมจำนวน 2 กลุ่ม ๆ ละ 11 คน แต่ละกลุ่มประกอบด้วยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 3 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 8 คน ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกคนกำลังศึกษาอยู่ในปีการศึกษา 2541 ในโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่งที่ภาคใต้ สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

2. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะผลการประเมินความต้องการจำเป็นที่กำหนดโดยนักเรียน ซึ่งเป็นส่วนที่นักเรียนเกี่ยวข้อง ไม่ได้ศึกษาครอบคลุมถึงขั้นตอนการนำผลการประเมินไปใช้แก้ปัญหา เนื่องจากขั้นตอนดังกล่าวเป็นกระบวนการที่โรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องรับผิดชอบและแก้ไขต่อไป

3. ตัวแปรที่ศึกษามีดังนี้

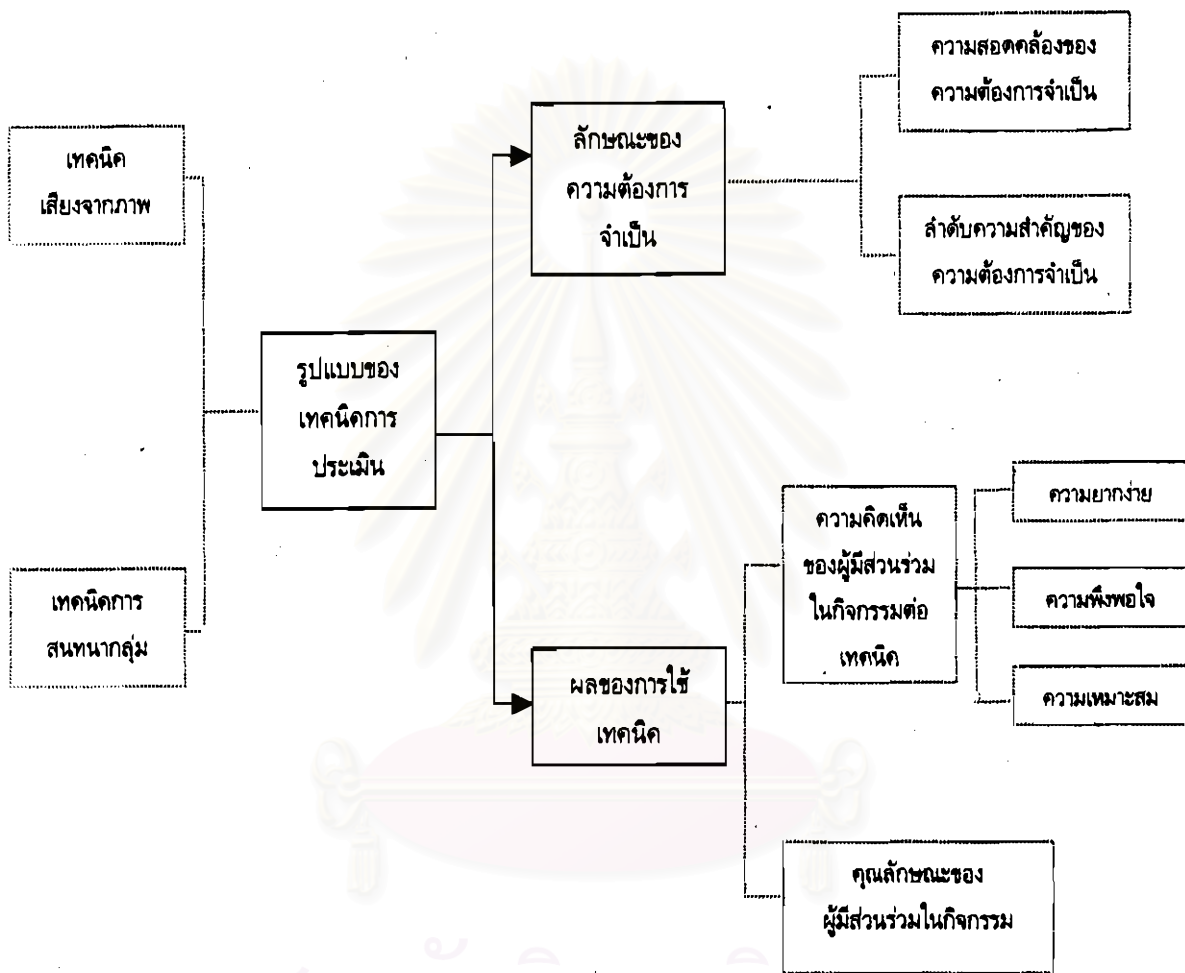
ตัวแปรต้น คือ รูปแบบของเทคนิคการประเมินความต้องการจำเป็น ซึ่งแยกเป็นเทคนิคเสียงจากภาพ กับเทคนิคการสนทนากลุ่ม

ตัวแปรตาม คือ (1) ลักษณะความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมโรงเรียน ได้แก่ ความสอดคล้องของความต้องการจำเป็น และลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นระหว่างการใช้เทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการประเมินความต้องการจำเป็น และ (2) ผลของการใช้เทคนิค ได้แก่ คุณลักษณะของผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมหลังจากมีการเสริมสร้างพลังอำนาจให้มีการใช้เทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่มในการประเมินความต้องการจำเป็น และความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีต่อการใช้เทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่มในการประเมินความต้องการจำเป็น ในด้านความยากง่ายในการปฏิบัติ ความพึงพอใจ และความเหมาะสมของเทคนิค

โดยมีกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยครั้งนี้ไม่ได้มีการศึกษาว่าคุณลักษณะของผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งเป็นผลการประเมินตนเองจากทั้งสองเทคนิคนำไปปฏิบัติจริงมากน้อยเพียงใด เป็นเพียงการรับรู้ของตนเองว่าข้อมูลดังกล่าวมีความเป็นจริงและเชื่อถือได้

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ความต้องการจำเป็นด้านสภาพแวดล้อมโรงเรียน หมายถึง สภาพของสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนา ปรับปรุง และแก้ไข เนื่องจากเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ พัฒนาการ และความเป็นอยู่ของนักเรียนในโรงเรียน ประกอบด้วย (1) สภาพแวดล้อมด้านกายภาพ ได้แก่ ลักษณะสภาพบรรยากาศโดยทั่วไป บริเวณพื้นที่ สภาพของอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ตลอดจนระบบแสงสว่าง การถ่ายเทอากาศ และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (2) สภาพแวดล้อมด้านวิชาการ ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน สภาพบรรยากาศการเรียนรู้ และปฏิสัมพันธ์ของบุคลากรและนักเรียนในโรงเรียน (3) สภาพแวดล้อมด้านการบริหารและการจัดการ ได้แก่ การดำเนินงานและส่งเสริมสภาพแวดล้อม และการส่งเสริมสัมพันธภาพระหว่างบุคลากรในโรงเรียน กำหนดจากการรับรู้ของนักเรียนที่เกิดจากการใช้กระบวนการประเมินความต้องการจำเป็นแบบมีส่วนร่วม

การประเมินความต้องการจำเป็นแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการศึกษาความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมโรงเรียนโดยให้เจ้าของความต้องการจำเป็น ซึ่งเป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่งที่ได้ สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ให้ข้อมูลในกระบวนการกลุ่ม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมมาอภิปรายร่วมกัน ในการอภิปรายนี้มี 2 วิธี คือ เสียงจากภาพ และการสนทนากลุ่ม

เทคนิคเสียงจากภาพ หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 3 คน ทำหน้าที่เป็นกลุ่มของผู้ดำเนินการ คอยประสานงาน จัดการสนทนาและอภิปรายกลุ่ม และมีนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 8 คน ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลได้เก็บรวบรวมข้อมูลความต้องการจำเป็น นำเสนอความคิดเห็น และระบุความต้องการจำเป็นด้วยตนเอง โดยเทคนิคทางการถ่ายภาพ แล้วนำภาพถ่ายที่บันทึกมาเป็นสื่อกระตุ้นความคิดในขั้นตอนของการสนทนาและอภิปรายกลุ่ม เพื่อร่วมกันแสดงความรู้สึก ความคิดเห็น ความต้องการจำเป็น และแนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรม หมายถึง นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในปีการศึกษา 2541 ในโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่งที่สามารถได้ สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 2 กลุ่ม ๆ ละ 11 คน แต่ละกลุ่มประกอบด้วยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 3 คน ทำหน้าที่เป็นกลุ่มผู้ดำเนินการ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 8 คน ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูล

เทคนิคการสนทนากลุ่ม หมายถึง กระบวนการที่ให้นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 8 คน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมคนละกลุ่มกับเทคนิคเสียงจากภาพ ได้มาพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นร่วมกันเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นด้านสภาพแวดล้อมโรงเรียน โดยมีกลุ่มของผู้ดำเนินการจำนวน 3 คน ประกอบด้วย ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม ผู้จัดบันทึกข้อมูล และผู้บริการทั่วไป ซึ่งเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และเป็นคนละกลุ่มกับผู้ดำเนินการของเทคนิคเสียงจากภาพ มีหน้าที่เป็นผู้กำหนดประเด็นคำถาม และสร้างบรรยากาศการสนทนากลุ่ม

ความละเอียดลึกซึ้งของความต้องการจำเป็น หมายถึง ลักษณะเนื้อหาของความต้องการจำเป็นที่ได้จากการให้ข้อมูลของผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ทำหน้าที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 8 คน ในเทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่มมีรายละเอียดชัดเจน

ความสอดคล้องของความต้องการจำเป็น หมายถึง รายการความต้องการจำเป็นซึ่งได้จากการประเมินด้วยเทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่มที่มีลักษณะและรายละเอียดของปัญหาที่เกิดขึ้นเหมือนกันหรือตรงกัน

ลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น หมายถึง น้าหนักความสำคัญของความต้องการจำเป็นที่มีระดับต่างกัน และได้รับการจัดเรียงลำดับจากสูงไปหาต่ำโดยผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมในแต่ละเทคนิคลงมติร่วมกัน

คุณลักษณะของผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรม หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในเทคนิคการประเมินความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่ม/การร่วมงานกับผู้อื่น การมีบุคลิกภาพและมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง ความสามารถในการพูดและแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมหรือสาธารณะ การวางแผนการทำงาน การประสานงานกับเพื่อน ๆ ความสามารถในการแก้ปัญหา ความกล้าแสดงออก ความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ และความเป็นผู้นำ ของผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมหลังจากได้เข้าร่วมในกิจกรรมการประเมินความต้องการจำเป็นโดยใช้เทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่ม วัตถุประสงค์จากการให้ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมประเมินตนเองตามแบบประเมินตนเองที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและการสัมภาษณ์ครูผู้สอนและผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรม

ความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่อเทคนิคที่ใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็น
 หมายถึงความรู้สึกของผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีต่อเทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่ม
 ในด้านความยากง่ายในการปฏิบัติ ความพึงพอใจ และความเหมาะสมของเทคนิค วัตถุประสงค์จากการสัมภาษณ์
 ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมตามแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น

การเสริมสร้างพลังอำนาจ หมายถึง การที่ผู้วิจัยกระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริม ให้อำนาจ ฝึกฝน
 อบรม และอำนวยความสะดวกแก่ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้ง 2 กลุ่ม ๆ ละ 11 คน ให้มีความรู้เกี่ยวกับการ
 ประเมินความต้องการจำเป็น และเทคนิคการประเมินโดยใช้เทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการ
 สนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการระบุ นำเสนอ และกำหนดความต้องการจำเป็นด้วยตนเอง ซึ่งใช้ระยะเวลา
 ในการให้ความรู้และฝึกฝนอบรมผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของเทคนิคเสียงจากภาพจำนวน 20 ชั่วโมง และ
 ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของเทคนิคการสนทนากลุ่มจำนวน 14 ชั่วโมง โดยมีเอกสารประกอบการอบรมที่
 ผู้วิจัยสร้างขึ้นให้กับผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมแต่ละกลุ่มได้ศึกษา และทำความเข้าใจเพิ่มเติม

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้

1. ทำให้ทราบความต้องการจำเป็นตามการรับรู้ของนักเรียนเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมโรงเรียน อันจะ
 มีประโยชน์ในการตัดสินใจ การวางแผนพัฒนาการบริหารงาน และการกำหนดนโยบายปฏิบัติงานเพื่อ
 ส่งเสริมสภาพความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป
2. เป็นแนวทางเบื้องต้นในการนำเทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่มมาทดลองใช้
 ซึ่งเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ด้านเทคนิควิธีการประเมินความต้องการจำเป็น
3. ทำให้ทราบคุณภาพของเทคนิคเสียงจากภาพและเทคนิคการสนทนากลุ่มในการใช้เป็นเครื่องมือ
 การประเมินความต้องการจำเป็น เพื่อประโยชน์ในการเลือกใช้เทคนิคดังกล่าวให้เหมาะสมกับความต้องการ
 ของผู้ประเมิน ประเด็นเนื้อหา ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล และทรัพยากรที่มีอยู่
4. เป็นความพยายามในการนำเทคนิคการประเมินความต้องการจำเป็นมาใช้กับกลุ่มเด็กนักเรียน
 ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นของตนเองโดยอิสระ